

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2012 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

A.1. Επομένως, η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα· δηλαδή κάνουμε τις τιποτένιες πράξεις για την ευχαρίστηση, ενώ μένουμε μακριά από τα αισθητικά ωραία πράγματα εξαιτίας του δυσάρεστου συναισθήματος. Γι' αυτό πρέπει να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί από την πιο μικρή ηλικία, όπως λέει ο Πλάτωνας, με τέτοιο τρόπο, ώστε να δοκιμάζουμε ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα με αυτά που πρέπει γιατί αυτή είναι η ορθή παιδεία.

Και πρέπει να μην πούμε μόνο αυτό, ότι δηλαδή η αρετή είναι έξη (μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας) αλλά και ποιας ακριβώς ποιότητας έξη. Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην πιο τέλεια κατάστασή του και το βοηθάει να εκτελέσει με τον πιο σωστό τρόπο το έργο του (αυτό που είναι προορισμένο γι' αυτό). Για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει τέλειο (αξιόλογο) και το μάτι και το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό· γιατί λόγω της αρετής του ματιού βλέπουμε καλά. Κατά τον ίδιο τρόπο (όμοια) και η αρετή του αλόγου κάνει και (το ίδιο) το άλογο αξιόλογο και ικανό να τρέξει και να σηκώσει πάνω του τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τους εχθρούς. Αν λοιπόν αυτό συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις τότε η αρετή του ανθρώπου μπορεί να είναι έξη λόγω της οποίας ο άνθρωπος γίνεται καλός (ενάρετος) και λόγω της οποίας θα εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό.

B.1. Ο Αριστοτέλης στο χωρίο : «Περὶ ἡδονᾶς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ» συνάγει το συμπέρασμα ότι οι αρετές συνδέονται άμεσα με τα συναισθήματα και τις επιθυμίες. Η ποιότητα των συναισθημάτων που εκλύονται από την εμπλοκή μας σε κάποια δραστηριότητα πιστοποιεί και την ποιότητα των ενεργειών που επιλέγουμε. Η συναισθηματική αντανάκλαση, δηλαδή, μιας πράξης δίνει το σήμα σε αυτόν που ενεργεί για το αν η πράξη του ατόμου είναι αποδεκτή από το εξωτερικό περιβάλλον αλλά κυρίως αν ανταποκρίνεται στις δικές του ανάγκες και

προσδοκίες. Η ικανοποίηση («ήδονή») και ο ψυχικός εξαναγκασμός («λύπη») που αισθάνεται ο άνθρωπος από τις πράξεις που κάνει αντικατοπτρίζουν και το επίπεδο των ηθικών αρχών που έχει εδραιωθεί μέσα του. Επιτυγχάνεται έτσι η ισορροπία και η αλληλοεπιβεβαίωση του διανοητικού με το ψυχικό στοιχείο, οι σκέψεις δηλαδή και ο ορθός λόγος με τα συναισθήματα και τις επιθυμίες. Η σύνδεση λοιπόν της ηθικής αρετής με την ηδονή και τη λύπη είναι το τελικό σκέλος ολόκληρης της συλλογιστικής του Αριστοτέλη που ξεκινά από τη διαμόρφωση της έξης μέσα από την επανάληψη μιας πράξης και συνεχίζεται με τον προσδιορισμό της ποιότητας της έξης από την ποιότητα της πράξης. Ο σταγειριώτης φιλόσοφος ως θεμελιωτής της ψυχολογίας προσπαθεί να παρουσιάσει τη φάση διαμόρφωσης των «έξεων» στο χαρακτήρα του ανθρώπου. Στο χωρίο: «Σημείον δε δεῖ... τοῖς ἔργοις» εξηγεί ότι αν η ηθική πράξη, προκαλεί ευχαρίστηση στον άνθρωπο, τότε η ηθική αρετή είναι στοιχείο του χαρακτήρα του, ενώ, αν του προκαλεί δυσαρέσκεια αυτή η πράξη, τότε τον διακρίνει η αντίθετη κακία και απέχει πολύ από την κατάκτηση της ηθικής αρετής. Ζητούμενο παραμένει η επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα στο υποκειμενικό στοιχείο («ήδονή») και το αντικειμενικό («τοῖς ἔργοις»). Στη συνέχεια στο χωρίο («ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος ... ἀκόλαστος») ο Αριστοτέλης ακολουθώντας την εμπειρική μέθοδο προσπαθεί να θεμελιώσει με παραδείγματα τις απόψεις του. Παραθέτει δύο περιπτώσεις που σχετίζονται με τις αρετές της σωφροσύνης και της γενναιότητας. Έτσι κάποιος μπορεί να χαρακτηριστεί ως σώφρων αν απέχει από τις σωματικές ηδονές αλλά ταυτόχρονα το γεγονός αυτό του προκαλεί ικανοποίηση και εσωτερική ισορροπία. Αντίστοιχα χαρακτηρίζεται γενναίος αυτός που υπομένει τα δεινά και αντιστέκεται σθεναρά στις επικίνδυνες καταστάσεις και το γεγονός αυτό τον ικανοποιεί και τον χαροποιεί ή τουλάχιστον δεν τον λυπεί, γνωρίζοντας ότι οι δυσκολίες και οι άσχημες στιγμές είναι μέρος της ζωής και επομένως πρέπει να αντιστέκεται και να βγαίνει δυνατός. Στις αντίθετες περιπτώσεις χαρακτηρίζεται ακόλαστος κάποιος που απέχει από τις σωματικές ηδονές αλλά δυσανασχετεί και επομένως με την πρώτη ευκαιρία θα παρασυρθεί και θα ενδώσει σ' αυτές. Επίσης στην περίπτωση της γενναιότητας, είναι δειλός και αδύναμος εκείνος που αγανακτεί και οικτρίζει την τύχη του για τα δεινά που τον βρίσκουν.

B.2. α)

- **Έξις:** Ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι η ηθική αρετή είναι έξις, παγιωμένη συνήθεια, που οδηγεί στη διαμόρφωση ενός μόνιμου στοιχείου του χαρακτήρα μας. Η λέξη προέρχεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος ἔχω (ἐχ – [ξ] – σις) που σημαίνει το «ἔχει πῶς», δηλαδή «εὖ ἔχει» ή «κακῶς ἔχει» απέναντι στην πραγματικότητα, η καλή ή η κακή

στάση που τηρούμε απέναντι στα πράγματα. Αρχικά, η λέξη δήλωνε την κατοχή, την απόκτηση ή τις ενέργειες για απόκτηση. Αργότερα, πήρε τη σημασία του μόνιμου χαρακτηριστικού της προσωπικότητας. Η επανάληψη δηλαδή ενεργειών με όμοια χαρακτηριστικά οδηγεί από το «ἔθος» στην «ἔξιν» και έτσι παγιώνεται ως συγκεκριμένος τρόπος δράσης, μονιμοποιείται ως ιδιότητα. Ο Αριστοτέλης προσπαθώντας να δώσει το περιεχόμενο της έννοιας της αρετής μεστά, συνοπτικά και κυριολεκτικά εξηγεί ότι το «προσεχές γένος» της αρετής είναι «οἱ ἔξεις». Στη συνέχεια υποστηρίζει ότι οι ἔξεις λειτουργούν και ως κύκλος, δηλαδή η επανάληψη όμοιων ενεργειών οδηγεί στην ἔξη και η ἔξη είναι πηγή νέων ενεργειών.

- **Αρετή:** Κατά τον Αριστοτέλη η αρετή είναι αξιόλογη ἔξις που πρέπει να επιτυγχάνει δύο πράγματα: αφενός να οδηγεί το ον (ζώο ή πράγμα), που την κατέχει, στην τελείωση (εντελέχεια → ἀπο-τελεῖ), στο να επιτελέσει δηλαδή το φυσικό προορισμό του. Αφετέρου, αφού «ἡ φύσις οὐδὲν μάτην ποιεῖ» και τίποτα δεν είναι τυχαίο και αναίτιο, τα πάντα ενσωματώνουν έναν σκοπό και λόγο ύπαρξης και επιτελούν μια συγκεκριμένη λειτουργία. Η αρετή δηλαδή ανήκει στις αξιόλογες ποιοτικές ἔξεις.
- **ἔργον:** Είναι βασική αντίληψη του Αριστοτέλη ότι «ἡ φύσις οὐδὲν μάτην ποιεῖ». Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε, κατά τον Αριστοτέλη, σε καθεὶ σ' αὐτὸν τον κόσμο ένα ἔργον, ένα συγκεκριμένο προορισμό. Υπάρχει λοιπὸν το ἔργον του οφθαλμοῦ, του ἵππου, του ἀνθρώπου, του χεριοῦ, του ποδιοῦ. Κάτι αντίστοιχο διαβάζουμε και στον Πλάτωνα, ἐνῶ ἄλλου στα Ἠθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το ἔργον που επιτελεῖ ο κάθε ἐπιμέρους τεχνίτης (ἀθλητής, ἀγαματοποιός, κιθαριστής), παράλληλα με το ἔργον του ἀνθρώπου (που εἶναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου»). Η χρήση της λέξης «ἔργον» ἀπὸ τον Αριστοτέλη εἶναι ἄμεσα συνυφασμένη με την ἔννοια του «τέλους», εἶναι ο σκοπός, το ἰδανικό. Πρέπει να γίνεται διάκριση ἀπὸ τη λέξη «πρᾶξις», ἡ ὁποία ἀναφέρεται στην ἐνέργεια που υλοποιεῖ αὐτὸν το σκοπό.

β)

- Ο Αριστοτέλης ἐντάσσει την **αρετή** στο «προσεχές γένος» των ἔξεων και εξηγεί ότι η αρετή εἶναι αξιόλογη ἔξις, δίνοντας τους στόχους της, δηλαδή την ολοκλήρωση του ὄντος («αὐτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ») και την αποτελεσματικότητα («τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν»). Αναφέρεται σε κάθε εἶδος αρετή για κάθε ἐμψυχο ἢ ἀψυχο, για να προσδιορίσει και τελικὰ να καθορίσει την αρετή του ἀνθρώπου. Χρησιμοποιεῖ τα παραδείγματα του οφθαλμοῦ και του ἵππου, ἐξηγώντας ότι η αρετή του

οφθαλμού οδηγεί τον οφθαλμό στην τέλεια κατάσταση, στη βιολογική ωρίμανση αυτού του οργάνου και έτσι επιτελεί το «**ἔργον**» για το οποίο είναι προορισμένο, δηλαδή την όραση με τον καλύτερο τρόπο. (« οἶον ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ ...εὖ ὁρῶμεν»). Αντίστοιχα η **αρετή** του αλόγου οδηγεί στην ανάπτυξη των σωματικών δυνατοτήτων του για να ανταποκριθεί στο **ἔργο** που πρέπει να φέρει εις πέρας κάθε φορά («ὁμοίως ἢ τοῦ ἵππου ἀρετή ...μεῖναι τούς πολεμίους»). Αφού, λοιπόν, ο Αριστοτέλης έχει επιβεβαιώσει τον καθολικό χαρακτήρα της αρετής περνάει στην εξέταση της ανθρώπινης αρετής, η οποία και αυτή αναγκαστικά υφίσταται τη διαδικασία της ολοκλήρωσης και της αποτελεσματικότητας. Η ανθρώπινη **αρετή** είναι η «**ἔξις**» και μπορεί να οδηγεί τον άνθρωπο στην επιτέλεση του **ἔργου** του, που είναι να γίνει αγαθός. Στη συνέχεια η ενσυνείδητη επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν τον οδηγεί στη μέγιστη αποτελεσματικότητα του ἔργου του, να αντιληφθεί δηλαδή τον εαυτό του ως οργανικό μέλος της κοινωνίας, να συνειδητοποιήσει τον κοινωνικό του ρόλο, να αποκτήσει δηλαδή ιδεολογική, ηθική και κοινωνική υπόσταση («καὶ ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ ...ἔργον ἀποδώσει»).

B.3. Σελ. σχολ. βιβλίου 141 : «*Εἴκοσι χρόνια ...να σωθεῖ ἡ ἀλήθεια*».

B.4.

σχεδόν: ἀπεχόμενος, ἀπεχόμεθα, ἔξις, ἔχον, ἔχει

αχάριστος: χαίρων, χαίρειν

ασήμαντος: σημειῶν

ενδεής: δεῖ

πρόφαση: φησίν

διαμονή: μεῖναι

ἀρτιος: ἀρετή

τελεσίδικος: ἀποτελεῖ

δημαγωγός: ἤχθαι

καταδρομικό: δραμεῖν

Γ.1. Ἄντρες στρατιῶτες, καὶ εσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, ἡ μάχη που θα ακολουθήσει θα εἶναι καὶ για τὴ σωτηρία μας καὶ για τὴ πατρίδα του καθενός μας ὁμοία κοινὴ για ὅλους ανεξαιρέτως καὶ ὄχι λιγότερο καὶ για τοὺς ἐχθρούς. Γιατί ἀν επικρατήσουμε τώρα στην ναυμαχία (:με τὰ πλοία), εἶναι δυνατόν κάποιος ἀπὸ ἐμᾶς να ξαναδεῖ τὴν πόλη του ὅπου καὶ ἀν αὐτὴ βρίσκεται. Δεν πρέπει ὅμως να χάνουμε τὸ θάρρος μας, οὔτε να παθαίνουμε αὐτὸ ἀκριβῶς που παθαίνουν οἱ πιο ἀπειροὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οἱ οποίοι, ὅταν ἀποτύχουν στις πρώτες μάχες (:στην ἀρχὴ του πολέμου), ἐπειτα ἔχουν συνέχεια στο μυαλό τους τὴν ιδέα του φόβου ὅπως καὶ τις συμφορές. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους παρευρίσκεστε καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶστε ἤδη ἐμπειροὶ πολλῶν

πολέμων , και όσοι απ' τους συμμάχους που πάντα εκστρατεύετε μαζί μας, θυμηθείτε (: να έχετε στο μυαλό σας) τα παράλογα που συμβαίνουν στους πολέμους.

Γ.2.

ἄγων: τούς ἄγωνα

ναυσίν: (ᾠ) ναῦ

ὄπερ: αἴσπερ

πρώτοις: τοῖς προτέροις

σφαλέντες: τοῖς σφαλεῖσι(ν)

κρατήσωμεν: κράτει

ἐπιδεῖν: ἐφορᾶν

πάσχειν: πείσεται

ἔχουσιν: σχοίην

μνήσθητε: ἐμνήσθησαν

Γ.3.α.

στρατιῶται: ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στη λέξη «ἄνδρες»

τῷ: δοτική προσωπική λόγω του απροσώπου ρήματος «ἔστι» (σε αιτιατική «τινά» αποτελεί το υποκείμενο του απαρεμφάτου «ἐπιδεῖν»)

ἄθυμειν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο του απροσώπου ρήματος «οὐ χρή»

τῶν ἀνθρώπων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός ως γενική διαιρετική στον υπερθετικό βαθμό «οἱ ἀπειρότατοι»

ταῖς ξυμφοραῖς: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός ως δοτική αντικειμενική στο επίθετο «ὄμοίαν»

τῶν παραλόγων: αντικείμενο του ρήματος «μνήσθητε» (τα μνήμης – λήθης σημαντικά ρήματα συντάσσονται με γενική)

Γ.3.β.

I. Η κύρια πρόταση κρίσεως μετατρέπεται στον πλάγιο λόγο σε δευτερεύουσα **ονοματική ειδική πρόταση** εξαρτημένη από το λεκτικό ρήμα «εἶπεν». Τόσο η δευτερεύουσα ειδική πρόταση όσο και η δευτερεύουσα επιρρηματική υποθετική πρόταση του χωρίου εκφέρονται με **ευκτική του πλάγιου λόγου** καθώς εξαρτώνται από ρήμα ιστορικού χρόνου: «εἶπεν». Ο υποθετικός σύνδεσμος «ἤν» μετατρέπεται σε «**εἰ**» επειδή η υποτακτική της δευτερεύουσας υποθετικής πρότασης αντικαταστάθηκε από την ευκτική του πλάγιου λόγου. Τέλος το α' πληθυντικό πρόσωπο του χωρίου μετατρέπεται σε **γ' πληθυντικό** πρόσωπο (Ο Νικίας εἶπεν)

- Ο Νικίας εἶπεν ὅτι , εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) ταῖς ναυσίν, εἴη τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

II. Η κύρια πρόταση κρίσεως μετατρέπεται στον πλάγιο λόγο σε ἀναρθρο **ειδικό απαρέμφατο** εξαρτημένο από το λεκτικό ρήμα «εἶπεν». Η δευτερεύουσα επιρρηματική υποθετική πρόταση του χωρίου εκφέρεται με **ευκτική του πλαγίου λόγου** καθώς εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου «εἶπεν». Ο υποθετικός σύνδεσμος «ἤν» μετατρέπεται σε «εἰ» λόγω της ευκτικής του πλαγίου λόγου που ακολουθεί. Τέλος το α' πληθυντικό πρόσωπο του χωρίου μετατρέπεται σε **γ' πληθυντικό πρόσωπο** (Ο Νικίας εἶπεν)

- Ο Νικίας εἶπεν, εἰ κρατήσαιεν (-ειαν) ταῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

Φιλολογικός κλάδος

Ευαγγελία Αργυράκη

Εύη Κουτσώνα

Σόνια Σιούτη

- ΑΘΗΝΑ: ΣΟΛΩΝΟΣ 101 ΤΗΛ. 2103828854 – 2103845239
- ΠΑΓΚΡΑΤΙ: ΑΓ. ΦΑΝΟΥΡΙΟΥ 30 ΤΗΛ. 2107520883 – 2107519429
- ΒΥΡΩΝΑΣ: ΝΙΚΗΦΟΡΙΔΗ 10 ΤΗΛ. 2107669192 – 2107666233

www.spoudi.gr, e-mail: info@spoudi.gr